

УДК 339.732.2/.4:330.131.7

ПАВЛЮК О.О.кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних фінансів,

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

**ДОСВІД МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ ЩОДО ОЦІНКИ ЕКОЛОГІЧНИХ
ТА СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ ПРИ КРЕДИТУВАННІ КОРПОРАТИВНИХ КЛІЄНТІВ**

***Анотація.** В останні роки суспільство приділяє все більше уваги тому який вплив чинить кредитна та інвестиційна діяльність фінансових організацій на навколишнє середовище. Тому актуальним є впровадження систем управління екологічними та соціальними ризиками. Ці системи повинні відповідати специфіці діяльності банку та рівню екологічних та соціальних ризиків, які пов'язані з його діяльністю.*

Ключові слова: вимоги Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), соціальні та екологічні ризики, кредитування корпоративних клієнтів, фінансування інвестиційних проектів, моніторинг екологічного та соціального ризику, система управління ризиками.

Павлюк Е.А., доцент кафедри международных финансов ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана», к.э.н., доцент

**ОПЫТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ФИНАНСОВЫХ ИНСТИТУТОВ
ОТНОСИТЕЛЬНО ОЦЕНКИ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ И СОЦИАЛЬНЫХ РИСКОВ
ПРИ КРЕДИТОВАНИИ КОРПОРАТИВНЫХ КЛИЕНТОВ**

***Аннотация.** В последние годы общественность все больше внимания уделяет тому, какое воздействие имеет кредитная и инвестиционная деятельность финансовых организаций на окружающую среду. Поэтому важным есть внедрение систем управления экологическими и социальными рисками. Эти системы должны соответствовать специфике деятельности банка и уровню экологических и социальных рисков, которые связаны с его деятельностью.*

Ключевые слова: требования Европейского банка реконструкции и развития (ЕБРР), социальные и экологические риски, кредитование корпоративных клиентов, финансирование инвестиционных проектов, мониторинг экологического и социального риска, система управления рисками.

Pavluk O.O., Ph.D. in Economics, Associate Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

**INTERNATIONAL FINANCIAL INSTITUTIONS EXPERIENCE IN THE EVALUATION
OF ENVIRONMENTAL AND SOCIAL RISKS FOR COMMERCIAL LENDING**

***Annotation.** Over the last years society pays more and more attention to the general impact of credit and investment activity of financial institutions on environment. Thus, it is crucial to implement the environmental and social risks management systems. These systems shall correspond with banking activity and consider all the possible current environmental and social risks of a bank.*

Keywords: EBRD requirements, social and environmental risk, corporate credits, financial investment, social and environmental risks monitoring, risk management system.

Постановка проблеми. Однією з особливостей розвитку банківської системи України є приєднання провідних банків до глобальної ініціативи ООН, оскільки банки, як учасники суспільних відносин, відповідають за наслідки прийнятих рішень. (наприклад, ПУМБ став учасником Глобального договору ООН 11 червня 2013 року, Uni Credit bank – 13квітня 2013 року). Глобальна ініціатива ООН - це ініціатива соціально направлена на сприяння соціальної відповідальності бізнесу, на підтримку вирішення підприємницькими колами проблем глобалізації та створення стабільної та всеохоплюючої економіки. Глобальні ініціативи представлені 10 основними принципами бізнесу: принципами глобального договору у сфері прав людини, праці, екології та протидії корупції. Розробка та впровадження безперервного моніторингу суттєвих економічних і соціальних наслідків, пов'язаних з діяльністю банків, є одним із актуальних питань сьогодення для банків України. Наслідком такого моніторингу є запобігання негативних екологічних і соціальних наслідків, які можуть бути викликані поведінкою клієнтів банків через банківську кредитну політику.

Аналіз останніх джерел чи публікацій. Основні процедури, які ЄБРР розробив та рекомендує банкам застосовувати при здійсненні операцій по кредитуванню корпоративних клієнтів базуються на Принципах глобальної ініціативи ООН, які прийняті на основі загального консенсусу і походять з таких основних джерел (12):

- Загальна декларація прав людини;
- Декларація фундаментальних принципів і прав на робочому місці Міжнародної організації праці;
- Декларація з екології та розвитку (м.Ріо-де-Жанейро);
- Конвенція ООН проти корупції (8).

Ці джерела стосуються принципів прав людини, праці, екологічних та антикорупційні принципи, які є ключовими для формування вимог щодо корпоративного кредитування в контексті мінімізації ризиків, які пов'язані з такою діяльністю фінансових установ.

До екологічного блоку джерел належать такі, які містять норми, які регулюють комерційну діяльність фінансових установ і говорять, що “комерційні компанії повинні дотримуватися обережних підходів до екологічних проблем та ініціювати поширення екологічної відповідальності.”(12)

Загальна декларація прав людини, яку Україна ратифікувала у 1973 році, говорить що міжнародні правові акти мають верховенство над внутрішнім законодавством. Це означає, що особи (фізичні чи юридичні), чий політичний чи громадський права порушені, може звернутися за захистом безпосередньо до комітету з прав людини при ООН, якщо ця особа вичерпала можливості захисту, які надані національним законодавством.(7)

Декларація по навколишньому середовищу та розвитку (м.Ріо - де-Жанейро) є основним джерелом екологічного права (право навколишнього середовища) більшості країн світу та містить 27 принципів екологічно коректної поведінки світової спільноти. Згідно до цієї декларації “комерційні компанії повинні дотримуватися обережних підходів до екологічних проблем та ініціювати поширення екологічної відповідальності”(13).

Основною ідеєю Декларації фундаментальних принципів і прав на робочому місці Міжнародної організації праці (6) є те, хоча економічний зріст має важливе значення, але його недостатньо для соціального прогресу. Тому зусилля міжнародних організацій необхідно спрямовувати на підтримку сильної соціальної політики, справедливості та демократичних інститутів.

Постановка завдання. Основними завданнями роботи є на базі проведеного аналізу матеріалів міжнародних правових норм, які стосуються діяльності фінансових установ, визначити основні фактори, які впливають на величину ризиків при кредитуванні банками корпоративних клієнтів та окреслити основні складові систем управління екологічними та соціальними ризиками, які відповідають характеру фінансових установ та рівню екологічних та соціальних ризиків, які пов'язані з його господарською діяльністю.

На підставі проведеного аналізу документів міжнародних фінансових організацій, запропоновані основні вимоги банкам щодо мінімізації екологічних та соціальних ризиків при кредитуванні в контексті глобальних ініціатив ООН.

Вклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, потенційні фінансові втрати компанії, які викликані екологічними та соціальними проблемами називаються ризиками. З метою уникнення або мінімізації таких ризиків ЄБРР розробляє основні процедури, які вимагає застосовувати банками при здійсненні кредитування корпоративних клієнтів в особливості по відношенню до кредитів на будь-якій строк та на суму більш 100000 доларів США.

Згідно до таких вимог всі фінансові посередники повинні мати чітко прописані та діючі системи управління екологічними та соціальними ризиками, які відповідають за своїми обсягами характеру фінансових посередників та рівню екологічних та соціальних ризиків, які пов'язані з його господарською діяльністю.

Системи управління екологічними та соціальними ризиками складаються з 4 основних напрямків роботи. Перший напрямок – це попередня екологічна та соціальна перевірка. Другий напрямок – це оцінка екологічного та соціального ризику та складання звітності. Третій напрямок – затвердження та контроль екологічного та соціального ризику. Четвертий – це моніторинг екологічного і соціального ризику.

Метою першого напрямку роботи фінансових установ повинно бути виявлення та виключення операцій з компаніями, які займаються видами діяльності, які вказані в Екологічному та соціальному забороненому та дозволеному списку ЄБРР.

Екологічний та соціальний заборонений та дозволений список (12) являє собою перелік видів діяльності, які як правило не повинні фінансуватися фінансовими посередниками (в тому числі за рахунок коштів, які надаються у вигляді інвестицій ЄБРР в акціонерний капітал фінансових посередників), або фінансуються тільки з письмового дозволу ЄБРР. З компанією, яка займається діяльністю, яка знаходиться в Забороненому списку, не дозволяється здійснювати ніякі операції. Операції з компанією, яка проводить діяльність, яка вказується в дозволеному списку, можуть бути дозволені, але тільки з письмового дозволу ЄБРР. Види господарської діяльності, які перераховані в цьому списку пов'язані з важливими екологічними проблемами, які повинні викликати занепокоєність у будь-якого відповідального кредитора, оскільки компанії можуть порушувати міжнародні угоди, або створювати значний екологічний, соціальний та фінансовий ризик внаслідок складного та загрозового характеру діяльності.

Основні фактори, які впливають на класифікацію ризиків за категоріями (низький, середній, високий):

- вид діяльності, якій здійснюється клієнтом;
- розмір та строк кредиту;
- характер забезпечення.

Найбільш важливим аспектом для визначення екологічного та соціального ризику є вид діяльності, якою займається клієнт, оскільки будь-які види діяльності, які входять до Дозволеного списку ЄБРР, відносяться до категорії високого ризику.

Така класифікація здійснюється на підставі такого документа як, Керівництво по визначенню попереднього рейтингу екологічного та соціального ризику, де знаходяться рекомендації стосовно факторів ризику.(12)

Наслідком такої класифікації є складання рейтингу ризиків або в визначенні попереднього рейтингу екологічного та соціального ризику.

Завданням другого напрямку роботи є визначення характеру екологічних та соціальних ризиків, їх наслідків для банків та можливостей, які пов'язані з відповідною операцією. Так, на підставі попередньої екологічної та соціальної перевірки, кредитні інспектори здійснюють оцінку екологічного та соціального ризику, який пов'язаний з потенційним позичальником.

По відношенню до операцій, які були визначені з низьким рівнем ризику рекомендується проведення перевірки дотримання нормативних вимог та оцінити законність роботи клієнта шляхом здійснення візиту до об'єкту.

Стосовно операцій, які належать до середнього рівня ризику, рекомендується детальна перевірка дотримання нормативних вимог та залучення до перевірки експертів по екологічним та соціальним питанням.

Стосовно операцій, які належать до високого рівня ризику, банку слід провести екологічний та соціальний аудит з залученням експертів по екологічним та соціальним питанням додатково до перевірки, яка проводиться кредитними інспекторами.

Стосовно компаній з середнім та низьким рівнем ризику кредитні інспектори самостійно здійснюють оцінку екологічної та соціальної діяльності компанії без залучення експертів. Така процедура допомагає банку краще зрозуміти екологічні та соціальні питання компанії, такі як проблема відходів, управління водними та енергетичними ресурсами, охорона здоров'я, техніка безпеки, показники аварійності та трудові відносини.

При отриманні прохання про фінансування інвестиційних проектів кредитні інспектори повинні в порядку перевірки дотримання нормативних вимог, переконатися в дотриманні клієнтом місцевих та національних вимог по відношенню до оцінки екологічного та соціального впливу. По відношенню до інвестицій, які пов'язані з будівництвом нових об'єктів, або розширенням та модифікацією діючих, перед отриманням дозволу на таку планову діяльність повинна бути проведена оцінка екологічного та соціального впливу, або державна екологічна експертиза, де також враховується культурна та археологічна спадщина.

Слід зауважити, що велика увага приділяється ЄБРР по відношенню до випадків фінансування фінансовими посередниками в рамках кредитної лінії ЄБРР проектів з загальною вартістю 10 млн. долл. США та вище, які пов'язані з створенням нових об'єктів, або з модернізацією чи розширенням діючих. Базельський комітет банківського нагляду визначає особливості такого проектного фінансування, а саме розробляє правила застосування та можливості погашення заборгованості.

Згідно до положень Базельського комітету, проектне фінансування "це метод фінансування при якому кредитор розглядає доходи, які отримуються одним проектом в якості джерела погашення так і в якості забезпечення ризику. Такий тип фінансування застосовується для крупних, складних та дуже дорогих об'єктів, таких як електростанції, транспортна інфраструктура, телекомунікаційна та природозберігаюча інфраструктура. В таких операціях оплата кредитору здійснюється виключно з доходів за договорами на поставку продукції. Яка виробляється даними об'єктами, наприклад, електрика, яка виробляється електростанцією. Позичальник є спеціальною юридичною особою, яка не може виконувати інші функції, крім будівництва, володіння та експлуатації об'єкта. В наслідок цього погашення заборгованості залежить від грошових потоків певного проекту та від заставної вартості його активів."(1)

Якщо при здійсненні перевірки таким операціям було надано рейтинг середнього або високого рівня ризику, то кредитні інспектори повинні залучити зовнішнього експерта для проведення аналізу діяльності компанії на предмет дотримання вимог до проектів. Тому фінансовим посередникам рекомендується порівнювати такі проекти з вимогами ЄБРР, якщо фінансування здійснюється за межами кредитних ліній ЄБРР.

Якщо банк має кредитну угоду з ЄБРР, то він повинен надавати звіт про екологічне та соціальне комплексне обстеження по відношенню до всіх кредитів, які видаються з використанням кредитної лінії ЄБРР та яким в наслідок перевірки було надано категорію середнього або високого рівня ризику.

Якщо ЄБРР належить частка в акціонерному капіталі, то такий звіт надається по відношенню всіх операцій з середнім та високим рівнем ризику, які здійснюються банком.

Основні складові такого звіту:

1. проблеми, можливості та рекомендації в галузі екології, соціальних аспектів, охорони здоров'я та техніки безпеки,

2. загальна інформація по відношенню екологічних та соціальних проблем,

3. рекомендації по відношенню мінімізації виникаючих для банків ризиків,

4. виявлені екологічні та соціальні можливості.

Метою третього напрямку роботи банків по відношенню до кредитування корпоративних клієнтів є – прийняття рішення про прийнятність або неприйнятність екологічного та соціального ризику в залежності від специфіки конкретної операції.

Рівень пов'язаного з операцією екологічного та соціального ризику вважається прийнятним, якщо екологічні зобов'язання не являють собою значну загрозу для існування компанії, її можливості погашати кредити або для вартості заставного забезпечення, а також не створюють для банку надмірних ризиків, які пов'язані з прямими зобов'язаннями або з підривом репутації.

В наслідок такої роботи фінансовий посередник приймає рішення про затвердження операції або про відмову від неї внаслідок наявності екологічного та соціального ризику. Якщо банк затверджує проведення операції, то він висуває по відношенню до її проведення умови екологічного і соціального характеру з метою зниження впливу ризиків на банк.

На четвертому етапі банк здійснює моніторинг екологічного і соціального ризику з метою його врахування в процесі повернення кредиту та перегляду кредитної угоди. Такий моніторинг треба здійснювати протягом всього строку кредиту. В цьому контексті банк слідкує за тим, щоб екологічний та соціальний ризик враховувався після перегляду кредитної угоди або у випадку переходу закладного майна до кредитора, в особливості, якщо банк є власником фізичного об'єкту застави.

Необхідність моніторингу пояснюється тим, що характер екологічного та соціального ризику протягом операції може змінюватися. В процесі моніторингу відслідковуються наступні питання:

- дотримання клієнтом законодавства в галузі охорони навколишнього середовища;
- дотримання клієнтом всіх екологічних умов, які включені до кредитної угоди;
- тенденції розвитку нормативної бази, оскільки в наслідок внесення змін до законодавства та нормативні документи можуть з'явитися нові вимоги, які будуть складними для виконання клієнтом. Така ситуація може призвести до створення нових джерел ризиків та до виникнення проблематичної ситуації для сторін за угодою;
- зміни в господарській діяльності або виробничих процесах, які використовує клієнт.

Існують певні події, які здатні вплинути на рівень екологічного та соціального ризику та які стимулюють кредитних інспекторів до аналізу змін в господарській діяльності та нормативній базі.

До числа таких подій відносяться: зміни в господарській діяльності, зміни к відповідному законодавстві по питанням охорони навколишнього середовища, закінчення строку дозволу на виконання робіт, розслідування та штрафи по відношенню до клієнта зі сторони наглядових органів, скарги населення або несприятливе висвітлення в ЗМІ, розвиток та оновлення основних фондів компанії, аварії або трагічні випадки.

У випадку, якщо клієнт продовжує сплачувати штрафи за порушення та недотримання екологічних вимог, банк повинен звернути на це увагу та провести роботу з цим підприємством для того щоб добитися виконання нормативних вимог.

Слід зауважити, що згідно до вимог ЄБРР, основну роботу по моніторингу повинен здійснювати клієнт, оскільки при укладанні угоди про кредит позичальник повинен взяти на себе зобов'язання про надання до банку щорічної екологічної звітності на підставі моніторингу. В цій звітності повідомляється банку про будь-які порушення екологічних умов, про аварії, які суттєво вплинули на показники діяльності в екологічній та соціальній галузі, а також в галузі охорони здоров'я та техніки безпеки. Якщо в наслідок трагічного випадку або аварії відбулося значне забруднення навколишнього середовища, мали місце людські жертви або значні людські травми, то банк повинен протягом трьох днів повідомити ЄБРР про ці аварії.

На нашу думку цей аспект є дуже важливим, оскільки він залежить від рівня свідомості суспільства щодо навколишнього середовища та впливає на формування економічної та соціальної політики цього суспільства. Особливо це важливо для банків які знаходяться в країнах які розвиваються.

Зважаючи на це, банкам, які заключають кредитні угоди або угоди про участь в акціонерному капіталі з ЄБРР, слід надавати ЄБРР періодичні екологічні звіти. Основні деталі цих звітів вказуються в угоді між банком та ЄБРР.

Висновки з проведеного дослідження.

1. Останнім часом спільнота приділяє все більше уваги тому який вплив має кредитна та інвестиційна діяльність фінансових інститутів на навколишнє середовище. Тому все більше фінансових організації готують щорічні публічні екологічні звіти в яких пояснюється які засоби застосовує банк для вирішення екологічних та соціальних питань в своїй діяльності та в своїх операціях.

2. Завдання управління ризиками – це мінімізація фінансових, правових та репутаційних втрат при проведенні фінансових операцій фінансових посередників.

3. Основними факторами, які впливають на величину ризиків є: розмір потенційних екологічних та соціальних зобов'язань клієнта, характер операції (строки, сума кредиту, застава), рівень фінансових та управлінських можливостей клієнта самостійно впливати на ризики.

4. ЄБРР встановлює норми управління екологічними та соціальними ризиками і особливо рекомендує їх дотримання для своїх банків - партнерів (банків для яких ЄБРР відкриває кредитні лінії, або здійснює інвестиції в їх акціонерний капітал).

5. Основними напрямками стратегії управління та моніторингу екологічних та соціальних ризиків є:

- попередня екологічна та соціальна перевірка,
- оцінка екологічного та соціального ризику,
- затвердження та контроль екологічного та соціального ризику
- моніторинг екологічного та соціального ризику.

Окреслені напрямки аналізу і контролю за екологічними та соціальними ризиками фінансовими інститутами згідно до вимог ЄБРР та інших світових фінансових організацій є корисними для опрацювання комерційними банками України, оскільки вирішення екологічних та соціальних проблем, таких як підвищення енергоефективності, мінімізація відходів, використання чистих технологій, удосконалення управління

охороною здоров'я та технікою безпеки, створення умов труда, здійснення компаніями програм взаємодії з місцевим населенням, дають результати як с точки зору репутації, так і фінансові результати.

Список використаних джерел

1. Базельський комітет банківського нагляду, Міжнародна конвергенція виміру капіталу та стандартів капіталу (Базель 2) <http://www.bis.org>.
2. Боди З., Кейн А., Маркус А. Принципы инвестиций: Пер.с англ. – 4-е изд. – М.: Издат. дом” Вильямс”, 2002. – 984с.
3. Боди З., Мертон Р. Фининсы:Пер.с англ.-М.:Издат.дом”Вильяс”, 2000. – 592с.
4. Ван Хорн Дж.К., Вахович Джон М. основы финансового менеджмента:Пер. с англ.-11-е.изд.-М.:Издат.дом “Вильямс”. – 992 с.
5. Вітлінський В.В., Наконечний С.І., Шарапов О.Д. Економічний ризик та методи його вимірювання: Підручник. – К.:КНЕУ,2000. – 354с.
6. Декларація фундаментальних принципів і прав на робочому місці Міжнародної організації праці. Офіційний сайт ООН www.un.org.
7. Загальна декларація прав людини. Офіційний сайт ООН www.un.org.
8. Конвенція ООН проти корупції. Офіційний сайт ООН www.un.org.
9. Лукасевич И.Я. Анализ финансовых операций. Методы, модели, техника вычислений. – М.: Финансы, ЮНИТИ,1998. – 400с.
10. Методологические аспекты управления банковскими рисками//Финансовый менеджмент. – 2001. – №1. – <http://www.dis.ru/fm/arhiv/2001/1/2.html>.
11. Найт Ф. Риск, неопределенность и прибыль. – М.Изд-во “Дело”, 2003. – 360с.
12. Офіційний сайт ЄБРР: www.ebrd.com.
13. Ріо-де-Жанейрська Декларація з екології та розвитку. Офіційний сайт ООН www.un.org.
14. Ховавко И.Ю. Оценка экологических и социальных рисков при кредитовании: опыт международных финансовых институтов//Экономика природопользования, №3, 2012, с.123-133.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2014